

2014 m. aktualijos Lietuvos filosofinėje padangėje: du filosofai – du jiems skirti įvertinimai

JOVILĖ BAREVIČIŪTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Kūrybinių industrijų fakultetas, Filosofijos ir politologijos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas jovile.bareviciute@vgtu.lt

ALDONA KAČERAUSKIENĖ

Vyskupo M. Valančiaus blaivystės sąjūdis, Minties g. 48–27, LT-09220 Vilnius

Straipsnyje pristatomi du svarbūs Lietuvos kultūrai ir filosofijai įvykiai – dr. Vaclovui Bagdonavičiui Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos skyrimas ir dr. Žibartui Juozui Jackūnui Mykolo Romerio universiteto (MRU) Garbės daktaro vardo suteikimas bei jų reikšmė mūsų akademinėi bendruomenei ir visai visuomenei. Glaustai aptariama, kuo šie įvykiai aktualūs Lietuvos filosofijos plėtrai po nepriklausomybės atgavimo ir kokios įtakos jau netolimoje ateityje jie galėtų turėti visai lietuviškajai humanistikai.

Raktažodžiai: Bagdonavičius, Jackūnas, lietuvių filosofija, MRU Garbės daktaro vardas, Valstybinė J. Basanavičiaus premija

ĮVADAS

Dviejų iškilų Lietuvos mokslininkų – dr. V. Bagdonavičiaus ir dr. Ž. J. Jackūno – profesinis kelias 2014 m. buvo paženklintas dvejomis garbiomis stotelėmis, nužyminčiomis ir įprasminančiomis jų akademinius pasiekimus bei laimėjimus. Pirmajam jų buvo skirta Valstybinė J. Basanavičiaus premija, antrajam suteiktas MRU Garbės daktaro vardas. Negausioje lietuvių akademinų filosofų bendruomenėje tai reikšmingi įvykiai, neabejotinai įeisiantys į mūsų valstybės humanitarinių mokslų raidos istoriją: 2014 m. lapkričio mėn. 20 ir 25 d. buvo įvertinti šių dviejų filosofų nuopelnai Lietuvai.

VALSTYBINĖ J. BASANAVIČIAUS PREMIJA – DR. V. BAGDONAVIČIUI

Lietuvos nacionaliniame muziejuje Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius ir kultūros ministras Šarūnas Birutis įteikė 2014 m. Valstybinę J. Basanavičiaus premiją filosofui, kultūrologui, literatūrologui dr. V. Bagdonavičiui. Premiją mokslininkas pelnė už reikšmingus darbus ugdant tautinę savimonę, filosofo, kultūros veikėjo, rašytojo, publicisto Vydūno idėjų sklaidimą ir įprasminimą bei Mažosios Lietuvos kultūros paveldo įamžinimą ir propagavimą. Kaip pabrėžė renginį vedusi kraštotyrininkė Irena Seliukaitė, ši premija paprastai skiriama už

svarbiausius penkerių pastarųjų metų darbus, tačiau „dr. V. Bagdonavičiaus visi ankstesnieji penkmečiai – vienodai derlingi, pilni mokslinės ir visuomeninės veiklos vienio“.

1965 m. Vilniaus universitete (VU) baigęs lietuvių kalbos ir literatūros studijas, dr. V. Bagdonavičius pasinėrė į Vydūno, savo kūryboje derinusio senąją Indijos filosofiją, neoplatonizmą ir krikščioniškąjį turinį bei taip, pasak Tomo Kačerausko, tapusio filosofinių lyginamųjų studijų pradininku Lietuvoje (Kačerauskas 2011: 94), palikimo tyrinėjimus. Kaip pažymėjo Gintaras Kabelka, tai buvo dešimtmetis, kai Lietuvoje, skirtingai nei Vakarų Europoje, tik ėmė laisviau skleistis nuosekli ir savarankiška, tačiau, kaip žinoma, sovietinė filosofinė mintis (Kabelka 2012: 111). Tai lėmė tam tikros sociopolitinės priežastys: tuometinėms sovietinės ideologijos teroro sąlygomis konstruktyviai spręsti filosofijos teorines problemas buvo beveik neįmanoma, todėl filosofijos specialistų didžioji dalis pasirinko ideologiškai laisvesnę tyrimų sritį – filosofijos istoriją (Kabelka 2009: 23; 2013b: 23). Ne išimtis – ir akademinės filosofinės minties aktyvumu pasižymėjęs dr. V. Bagdonavičius. 1987 m. jis išleido monografiją *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*, o vėliau parengė net keturis Vydūno raštų tomus, sudarė ir redagavo mokslo straipsnių rinkinį *Vydūnas lietuvių kultūroje*, taip pat išspausdino apie pusšimtį straipsnių. Dr. V. Bagdonavičius Vydūno filosofijos tyrinėjimus skleidžia integruojamosios ir komparatyvistinės metodologijos principais (žr. Kabelka 2011: 50–52). 1988 m. įkūrė Vydūno draugiją ir jai vadovavo kone ketvirtį amžiaus, o nuo 2011 m. yra jos garbės pirmininkas. 1991 m. Vydūno draugijos rūpesčiu iš Detmoldo (Vokietija) buvo perkelti ir Bitėnų kapinėse (Pagėgių sav.) perlaidoti Vydūno palaikai. Tai buvo Mažosios Lietuvos panteono kūrimo pradžia. Dr. V. Bagdonavičius – vienas iš svarbiausių iniciatorių Kintuose (Šilutės r.) įsteigiant Vydūno kultūros centrą. Kaip žinome, didžioji Vydūno gyvenimo ir veiklos dalis praėjo Mažojoje Lietuvoje. Tad dr. V. Bagdonavičiaus moksliniai tyrinėjimai yra susiję būtent su šiuo kraštu. Paminėtina tai, kad jis aktyviai dalyvavo rengiant keturių tomų Mažosios Lietuvos enciklopediją. Ši ilgametė mokslininko veikla, be abejonės, yra didžiulis indėlis į Lietuvos filosofijos tyrinėjimus, tačiau, net ir itin aukštai vertinant valstybės šviesuolių pastangas plėtojant mūsų filosofinę mintį, dera atkreipti dėmesį į gana radikalų ir iškalbingą, statistiniais skaičiavimais paremtą Aldžio Gedučio pastebėjimą, esą negalime pasigirti turį susiformavusią ir aiškiai apibrėžtą lietuviškąją filosofijos tradiciją ar mokyklą (Gedutis 2010: 10–20). Kaip bebūtų, filosofinės tradicijos ir jos pripažinimo kriterijai yra gana reliatyvus ir nuo tam tikro laikmečio priklausomas dalykas – kriterijų ir jų reikšmingumo nustatymo metodai kinta. Tai, ką galima (jei galima) ir ko negalima traktuoti kaip lietuviškąją filosofijos tradiciją (žr. Putinaitė 2001) ar mokyklą, yra probleminis ir skirtingais rakursais išskylantis klausimas. Jei pripažintume, kad tvirtos lietuviškosios filosofinės tradicijos ir neturime¹, tai jos formavimosi užuomazgų išties negalima nepastebėti, turint omenyje gana įvairialypę Lietuvos filosofijos, kaip kultūros dalies, raidą ir sudėtingus sovietinius aplinkkelius, kuriais teko eiti ir dr. V. Bagdonavičiui.

Renginio metu bendražygiai prisiminė dr. V. Bagdonavičiaus visuomeninę veiklą: Rasų šventės Kernavėje dar sovietmečiu, vėliau išaušęs tautinis Atgimimas, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas, Baltijos kelias – visur jo dalyvauta.

Profesinė dr. V. Bagdonavičiaus veikla skleidėsi Kultūros, filosofijos ir meno institute (dabar – Lietuvos kultūros tyrimų institutas, LKTI). Buvo ilgametis šio instituto direktorius.

¹ Net svarstydamą A. Šliogerio Lietuvos filosofijos erdvėje fenomeną, A. Juzefovič taip pat abejoja lietuviškosios filosofinės tradicijos ar mokyklos egzistavimu. Savo nuomonę mokslininkė grindžia metodologinėmis priegomis kaip atskaitos tašku (žr. Juzefovič 2009: 68).

Renginio metu dr. V. Bagdonavičius nuoširdžiai dėkojo visiems, kartu su juoėjusiems ir tebeeinantiems Vydūno kūrybos tyrinėjimų keliu, nes, pasak jo, juk „šio mąstytojo idėjų palikimas niekada neprarado ir nepraras aktualumo“.

MRU GARBĖS DAKTARO VARDAS – DR. Ž. J. JACKŪNUI

Netrukus po šio garbingo renginio, tų pačių metų lapkričio 25 d., MRU Garbės daktaro regalias už ypač didelius nuopelnus Lietuvai plėtojant švietimą buvo įteiktos filosofui ir politikui dr. Ž. J. Jackūnui.

Dr. Ž. J. Jackūnas, 1963 m. Vilniaus pedagoginiame institute (VPI; dabar – Lietuvos edukologijos universitetas, LEU) baigęs lietuvių kalbos ir literatūros studijas, 1981 m. apgynė filosofijos mokslų daktaro disertaciją. Deja, mokslinio-akademinio darbo kurį laiką negalėjo dirbti – buvo priverstas išeiti iš *Alma Mater* tapusio VPI dėl ryšių su disidentais. Tinkamos sąlygos mokslinei veiklai plėtoti susidarė tik prasidėjus Atgimimui. 1989 m., gavęs literatūrologės ir edukologės prof. habil. dr. Meilės Lukšienės kvietimą, dr. Ž. J. Jackūnas pradėjo dirbti Pedagogikos mokslinio tyrimo institute (dabar – Ugdymo plėtotės centras, UPC), 1992–1996 m. šiai įstaigai vadovavo. Buvo vienas iš Lietuvos švietimo reformos teorinių pagrindų rengėjų. 1996 m. išrinktas į Lietuvos Respublikos Seimą. Dirbo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininku. Eidamas šias pareigas dr. Ž. J. Jackūnas daug prisidėjo prie MRU steigimo. Nuo 2000 m. mokslininkas dirbo Filosofijos, sociologijos ir teisės institute (dabar – LKTI) direktoriaus pavaduotoju, vėliau – šio instituto Mokslo filosofijos ir istorijos skyriaus vadovu. Dr. Ž. J. Jackūnas iki dabar talkina MRU kaip švietimo ekspertas. Šie dr. Ž. J. Jackūno profesinės biografijos faktai nekelia nuostabos, turint omenyje, kad vieni iš didžiausių Lietuvos nepriklausomybės filosofijos disciplinų, kurias galima įvardyti kaip laimėtojas, tai – analitinė kalbos filosofija ir mokslo filosofija (Kabelka 2013b: 23, 26, 33; Dagys, Nekrašas 2010), o nemaža šioms atstovavusių akademinių mokslininkų dalis netrukus perėjo į politinę sritį – tapo politikais, politologais, politikos filosofais (Kabelka 2013b: 23)².

Mokslininkas parašė dešimt knygų ir apie pusantro šimto mokslo straipsnių.

Renginio metu dr. Ž. J. Jackūnas dėkojo MRU Senatui už sprendimą suteikti jam Garbės daktaro vardą, taip pat išreiškė džiaugsmą, kad beveik pusė 30–34 metų Lietuvos gyventojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą. Mokslininkas taip pat didžiavosi, kad MRU – tai jau nepriklausomos mūsų valstybės išaugintas kūdikis, tapęs modernia, švesia, jaukia mokslo institucija, turinčia aiškų statusą tarptautinėje erdvėje. Tai – išties šviesi perspektyva Lietuvai vis dar integruojantis į tarptautinę, o konkrečiai, į Vakarų Europos mokslo ir kultūros erdvę bei siekiant įveikti Lietuvos socialiniams humanitariniams mokslams tradiciškai būdingą etnocentrizmo orientaciją, kuri, pasak Zenono Norkaus, iki šiol buvo skatinama valstybinės mokslo politikos priemonėmis (Norkus 2008: 13). Vis dėlto šiandien situacija turi būti ir yra iš esmės keičiama – švietimo ir mokslo srityje jau regimi tam tikri akivaizdūs pokyčiai, Lietuvos visuomenę vedantys tarptautiškumo ir europietiško stiprinimo link. Šiame kontekste būtent universitetas, o visų pirma „mokykla, – MRU Garbės daktaru tapusio dr. Ž. J. Jackūno teigimu, – turi siekti išugdyti žmogų, demokratą ir pilietį, atstovaujantį bendrajam visuomenės interesui“. Šiandien šiam tikslui itin palankias sąlygas galima įžvelgti iš lietuviškojo filosofinio mąstymo ir jo plėtros perspektyvos, kuri teigiama, nes gana selektyvia prasme yra atvira įvairialypei Vakarų kultūros įtakai, atveriančiai galimybes formuoti tolerantiškam ir plačiomis pažiūromis grįstam šiuolaikinio

² Prie nepriklausomos Lietuvos filosofijos disciplinų-laimėtojų dera priskirti dar vieną – tai estetika, ypač fenomenologinė ir postmodernioji jos kryptys (Juzefovič 2012).

lietuvio mąstymui. Toks europocentrizmas, G. Kabelkos manymu, pasireiškia Lietuvos filosofijos laikymu Vakarų filosofijos dalimi ir dažnu Lietuvos praeities filosofų lyginimu su Vakarų filosofijos korifėjais (Kabelka 2013a: 7). Tačiau – ne tik. Tam tikros pozityvios europocentrizmo tendencijos jau gana ryškios ir kitose mokslo srityse bei kryptyse, kuriose aktyviai įvairius mokslinius tyrimus inicijuoja ir vykdo Vilniaus universiteto (VU), Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU), MRU, Kauno technologijos universiteto (KTU) ir kitų institucijų mokslininkai, o ypač jauni, dar tik pradedantys tyrėjai, atviri drąsiems ir iššūkių nebijantiems projektams bei iniciatyvoms, naujai kuriančioms Lietuvos ateitį. Naujovėms ir inovacijoms universiteto aplinka – ypač palanki ir paranki, nes tai, viena vertus, įvairių socialinių, kultūrinių, politinių, ekonominių visuomenėje vyraujančių ir atsirandančių naujų tendencijų persiklojimo ir jo atsispindėjimo vieta. Kita vertus, kaip ir mokykla, tai – kūrybingai besiplėtojantis organizmas, pasak T. Kačerausko, kurio prestižui kenkia bet koks linijiskumas bei sužetinių vingių (Kačerauskas 2012: 191).

Tad, apibendrinant, galima teigti, kad šie du įvykiai Lietuvos filosofinėje padangėje – dr. V. Bagdonavičiui skirta Valstybinė J. Basanavičiaus premija ir dr. Ž. J. Jackūnui suteiktas MRU Garbės daktaro vardas – ne tik atspindi (tegl ir dažnai netiesioginę) akademių intelektualų įtaką bei svarbą mūsų visuomenės raidai. Kartu tai suteikia galimybę sulaukti tam tikro viešo (ir, svarbiausia, pelnyto) įvertinimo ir pripažinimo, leidžiančio nepopulistiškai bei oriai išlįsti iš kieto, filosofinio mąstymo gairėmis nužymėtos, kiek autsaideriškos laikysenos kiauto.

IŠVADOS

Trumpai apibendrinant straipsnyje pristatytus ir analizuotus įvykius, daroma išvada, kad, nors lietuvių filosofai prieš ir po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo tarptautiniu lygmeniu nėra itin gausiai cituojami ar kaip kitaip skleidžiamos jų įžvalgos, o tai reiškia, nors ir nedaro ženklios įtakos Europos ir pasaulio šiuolaikinės filosofijos raidai, tačiau mūsų šalyje jie svariai prisideda prie akademinės kultūros kūrimo. Tos kultūros kūrimas mūsų, kaip, beje, ir kitose, labiau ekonomiškai pažengusiose Europos ir pasaulio valstybėse, iš esmės priklauso mokslinės bendruomenės nariams, akademiniam teoretikams, apskritai elitinio (aukštosios kultūros) rašto žmonėms plačiojoje visuomenėje neretai įvardijamiems nesuprastų autsaiderių epitetu. Tas akademinis autsaideriškas ir nuo jo neatsiejamas kritinio mąstymo propagavimas reiškiasi tam tikru šiuolaikiniu šviesuoliškumu, valstybiniu lygmeniu paženklintu tam tikromis kultūros premijomis ar universitetinėmis regalijomis. Tai byloja, kad šiandieninės Lietuvos akademinės (elitinės) kultūros veikėjų darbai yra pastebimi ir turintys reikšmingos įtakos mūsų valstybės mokslui bei švietimui.

Gauta 2015 05 20

Priimta 2015 06 01

Literatūra

1. Dagys, J.; Nekrašas, E. 2010. „Analitinė kalbos ir mokslo filosofija Lietuvoje“, *Problemos* 78: 43–51.
2. Gedutis, A. 2010. „Filosofija Lietuvoje po 1989: ką apie tai byloja lietuviški akademiniai žurnalai?“, *Problemos* 78: 7–21.
3. Juzefovič, A. 2009. „Arvydo Šliogerio fenomenas šiuolaikinėje Lietuvos filosofijoje“, *Filosofija. Sociologija* 21(1): 63–70.
4. Juzefovič, A. 2012. „Lietuvos estetikos savitumai: fenomenologinė ir postmodernistinė prieigos“, *Filosofija. Sociologija* 23(1): 42–50.
5. Kabelka, G. 2013a. „Baltijos šalių filosofinio diskurso posovietinė transformacija I“, *Problemos* 84: 7–20.

6. Kabelka, G. 2013b. „Lietuvos filosofijos posovietinė transformacija: filosofijos kryptys, disciplinos, produktyvumas“, *Problemos* 83: 22–34.
7. Kabelka, G. 2011. „Integruojamieji filosofiniai istoriniai aiškinimai Lietuvoje“, *Logos* 66: 49–57.
8. Kabelka, G. 2009. „Lietuvos filosofijos istoriografijos bruožai“, *Logos* 61: 22–30.
9. Kabelka, G. 2012. „Lietuvos filosofijos raida 1960–2010: apimtis, institucijos, leidiniai“, *Problemos* 81: 109–123.
10. Kačerauskas, T. 2012. „Intelektualaus gyvenimo filosofija ir sociologija: Lietuvos kontekstas“, *Filosofija. Sociologija* 23(3): 187–195.
11. Kačerauskas, T. 2011. „Kultūros studijų idėjos ir vardai Lietuvoje“, *Problemos* 79: 90–102.
12. Norkus, Z. 2008. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
13. Putnaitė, N. 2001. „Ar esama Lietuvoje filosofijos? Lietuviško filosofinio lauko žvalgymas“, *Naujasis židinys* 11: 599–605.

JOVILĖ BAREVIČIŪTĖ, ALDONA KAČERAUSKIENĖ

Some news in Lithuanian parts of philosophy in 2014 – two philosophers, two appreciations

Summary

The article presents two important events for Lithuanian culture and philosophy. The first one is the awarding of Jonas Basanavičius State Prize to Dr. Vaclovas Bagdonavičius and the second one is the granting of Honorary Doctorate Degree of Mykolas Romeris University (MRU) to Dr. Žibartas Juozas Jackūnas. The attention is paid to the significance of these events for our academic community and for all the society. It is briefly discussed why these events are urgent for the development of Lithuanian philosophy since the independence and what possible influence they have on the Lithuanian humanities as such in the nearest future.

Key words: Bagdonavičius, Jackūnas, Lithuanian philosophy, Honorary Doctorate Degree of MRU, J. Basanavičius State Prize